



Martianus Capella: Sedem slobodných umení

Viktor Thieben

V prvých storočiach po Kristovi sa postupne rozšíril odkaz starogréckej kultúry do všetkých oblastí Rímskej ríše. Aj v tomto prípade, duch podmaneného územia, menovite Grécka, Macedónie a Sicílie, zvíťazil na dobyvateľmi. K hodnotám gréckej kultúry pristupovali, pravda, princípy rozmáhajúceho sa mladého kresťanstva. Významnú úlohu pritom hral mysticko-filozofický prúd *neoplatonizmu*, takže sa môžeme stretnúť dokonca s oživením niektorých prvkov starodávnych mystérií a ich zasväcovacích praktík.

K prúdu neoplatonizmu patrí bezpochyby aj *Martianus Capella*, známy ako klasický učiteľ tzv. siedmich slobodných umení, ktorý popri iných významných osobnostiach pôsobil okolo roku 400 v severnej Afrike (Kartágo, ap.) Podľa neho slúži sedem slobodných umení nielen na výchovu duševných schopností človeka, ale sú to sily, ktoré pramenia z jednotlivých planetárnych sfér a ako také zároveň predstavujú cesty ľudskej duše do duchovného kozmu.

Učenie a tradícia siedmich slobodných umení nesporne patria k najcennejším hodnotám dedičstva antiky. Už v starodávnom Egypte a ranej gréckej dobe pestovali tieto vedné disciplíny ako prípravu na nadobudnutie vyšších vedomostí a zasvätenia, a práve pre tieto skutočnosti patrili k tajomstvám starovekých inštitúcií. Až do 4. storočia po Kristovi najstarší a najrozšírenejší spis o nich napísal práve už spomínaný filozof Martianus Capella. Podáva prehľad o nich vo fantastickej alegórii, kde na svadbe medzi Merkuróm a Filológou vystupujú jednotlivé umenia ako majestátne ženské duchovné bytosti odeté do nádherných šiat so svojimi príslušnými atribútmi, prezrádzajúcimi ich špeciálnu oblasť

a poslanie. Vzhľadom na dobu, v ktorej tento spis vznikol, jeho autor nemohol podať iba obraz o význame jednotlivých umení v starých mystériových centrách, ale vniesol do svojej poetickej knihy aj prvky raného kresťanstva, ktoré pôsobili ako impulzy vo výchovnom systéme najbližších storočí.

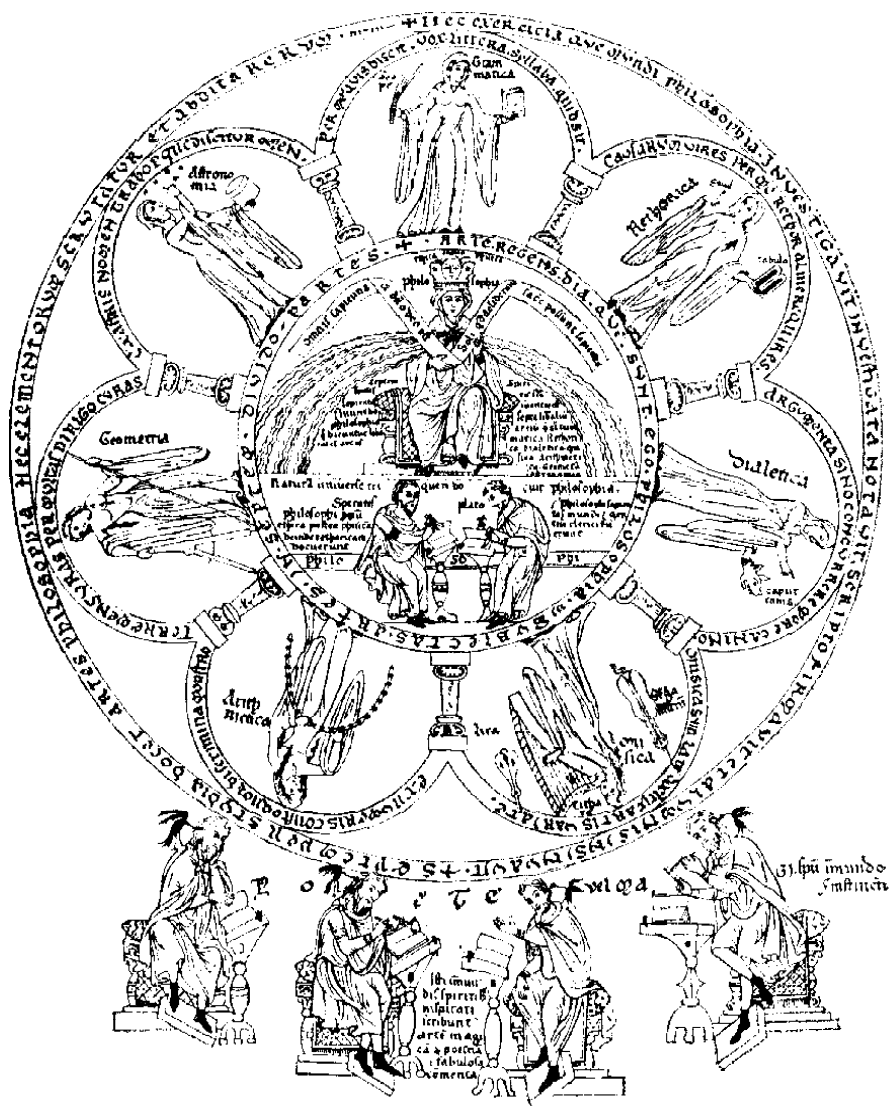
Dnes hovoríme o *trívii a kvadrívii* ako o trochu exotických náukách, ale až do dvanásteho storočia tvorili základnú štruktúru stredovekého školstva a všetci duchovní hodnostári a študujúci kláštorných škôl a knižníc boli s nimi dobre oboznámení. Vo väčšine škôl tvorili pevný obsah učebných osnov, čo okrem iného vyplýva aj z dobre zachovaného kamenného reliéfu na pravej strane západného portálu Chartreskej katedrály z roku 1145: v stredobode tu vidieť kamennú čiernu madonu sediacu na tróne, medzi jej kolenami je malý chlapec. Je to zobrazenie Panny Márie. Pod jej nohami sú scény z evanjelia, narodenie Ježiša a klaňanie pastierov. Okolo týchto ústredných figúr sa grupuje sedem ženských postáv, predstavujúcich sedem slobodných umení. Pod každou z nich je zobrazená významná osobnosť reprezentujúca to-ktoré umenie; napríklad Aristoteles pod dialektikou, Euklides pod geometriou a Ptolemaios pod astronómiou. Pôvodne, pravda, symboly siedmich slobodných umení - t.j. *gramatiky, dialektiky, rétoriky, hudby, aritmetiky, geometrie a astronómie* - nikdy neboli spojené s ničím, čo pripomína kresťanstvo. Ikonografia Chartreskej katedrály však prejavovala silný sklon k ezoterickému prehlbovaniu kresťanského posolstva. Toto umelecké dielo poukazuje na spätosť vedeckého vzdelávania (štúdiá) s cestou duchovného vývoja človeka. Štúdium bolo pokladané za cestu vnútornej disciplíny žiaka a vypesťovania vyšších duchovných schopností.

Človek predstavoval v očiach týchto učiteľov *komplexnú* bytosť, chápali

ho napríklad ako bytosť *trojčlennú* - ako ho videl Ján Scotus Eriugena. Ale práve tak aj ako *sedemčlennú* alebo aj *dvanásťčlennú* bytosť. Trojčlennosť človeka znamenalo 1. fyzické telo, 2. dušu a 3. ducha. Ako dvanásťčlenná bytosť sa prežíval človek vo svojej najvnútornejšej podstate, ako Ja, ako výraz celého zvieratníka (pozostávajúceho z 12-tich znamení). Pokiaľ ide o sedem slobodných umení, treba sa koncentrovať na sedemčlennú povahu človeka, totiž táto sa týka jeho duše, jej *organického začlenenia do kozmu*.

Bol všeobecne rozšírený názor, že ľudská duša je ovplyvňovaná pôsobením siedmich planét. Ak má duša nadobudnúť správny vzťah k jednotlivým planétam, musí ju človek sám formovať a premeniť, musí ju očistiť pomocou vnútornej disciplíny a sebauvedomovania. Táto očista, t.j. katarzia, znamená, že sa ľudská duša vracia do akéhosi stavu pôvodnej čistoty a nevinnosti, čiže stáva sa panenskou a ako taká schopnou nadobudnúť vyššie poznanie, vyúsťujúce do vnímania duchovného sveta. Človek teda môže znovuformovať, harmonizovať a očistiť svoje duševné sily a môže v hĺbke duše vytvoriť podmienky pre zrod svojej večnej bytosti, svojho opravdivého JA. To je to, o čo sa usilovali stredovekí učenci v súvislosti s mystériami Panny Márie. To je tá ezoterická stránka štúdiá siedmich slobodných umení.

Mnohí učители videli teda v siedmich slobodných umeniach oveľa viac, ako len školské disciplíny. Boli to v podstate *duchovné bytosti* a štúdium viedlo k spojeniu s nimi alebo aspoň do ich blízkosti. Od nich očakával človek inšpiráciu. Krácanie cestou siedmich slobodných umení znamenalo preto, že sa ľudská duša dostávala do správneho vzťahu k jednotlivým planetárnym bytostiam. To dieťa na kamennom reliéfe portálu predstavuje teda novozískanú silu ľudskej duše, zrod vyššieho Ja (pozri R. Que-



Sedem slobodných umení tvorilo od raného stredoveku do novoveku základ vzdelania, otvárajúceho cestu k vrcholu - filozofii, ktorú kresba zo stredovekého rukopisu zobrazuje ako kráľovnú vied.

rido, The Golden Age of Chartres, Edinburgh 1987).

Prvý krok na tejto ceste predstavuje štúdium toho, čo je z duchovného hľadiska podstatou celého bytia, t.j. Slova. Štruktúra reči, gramatika, etymológia, filológia a poetika tvorili tu obsah rozjímaní študujúceho. Zároveň sa v častiach reči odráža trojčlennosť našej duše: Sloveso napr. vyjadruje našu vôľu - píšeme, bežíme, nakupujeme atď., vždy ide o aktivitu. Podstatné meno, naopak vyjadruje pasívnu časť reči - stôl, cesta, jazero. To sú mená (nomina), ktoré objektom dáva poznávajúci človek a o ktorých niečo vypovedáme. Medzi vôľou a rozumom je cit, toto vyjadruje prídavné meno (adjektívum) - krásne, veľké, rýchle atď. Tak ako Mesiac je reflektorom slnečných lúčov, tak chápanie gramatiku ako zrkadlo, odraz Slova v ľudskej reči.

Schopnosť reči vedie človeka k mysleniu. Myslenie musí byť jasné, musí mať svoju štruktúru - logiku. To je predmet *dialektiky*. Pohyblivé, jasné, t.j. subjektívnymi zvláštnosťami nezaťažené myslenie vedie k uchopeniu zmyslových ale aj duchovných javov. Preto sa cítil žiak byť pozdvihnutý do sféry *Merkúra*, okridleného posla bohov, ktorý sa vedel šikovne pohybovať ako sprostredkovateľ medzi božským a ľudským svetom.

Venuša predstavovala sféru krásy a lásky. Umenie dávať svojim myšlienkam úhladnú formu, vyjadrovať sa adekvátne k vysokej morálnej autorite tvoriteľského Slova, učila práve *rétorika*.

Ako vidíme, tieto tri disciplíny tvoria akúsi jednotu. Štúdium gramatiky, dialektiky a rétoriky vytvára správny vzťah k slovu a k tomu, čo z neho bezprostredne vyplýva k mysleniu. Tieto

tri disciplíny spolu tvorili *trivium*, nižšiu jednotku umení, spájajúcu žiaka so sférami nižších planét.

Teraz nasledoval významný krok študujúceho do "vyšších sfér" reprezentovaných *kvadrivium*, pri vstupe ktorých stála hudba. Bol to skutočne centrálny zážitok tak na ceste poznania, ako aj na ceste ezoterického vývoja duše. V hudbe našiel žiak to zlato *Slnka*, zákony harmónie vesmíru, to čo starým zasvätencom znelo ako "hudba sfér". A aj tu zasa odraz trojčlennej ľudskej duše: melódia-harmónia-rytmus, čiže myslenie, cítenie a chcenie. Poznanie hudby viedlo bezprostredne k pochopeniu tajomstva čísla, k *aritmetike*. Ako učil Pytagoras, podstatou sveta sú čísla a číselné vzťahy, čiže vnútorný poriadok sveta sa vyjadruje v hudbe. Tým sa žiak už ocitol vo sfére *Marsa*, planéty neprestajnej aktivity. Na tú však hneď nadväzuje múdry a pokojný *Jupiter*, ktorý reprezentuje formotvorný princíp, ukazuje, ako celé stvorenie odráža zákony *geometrie*.

Tu už žiak dosiahol najvyšší stupeň katarzie a stal sa schopným poznávať prísne zákony *astronómie*, zákony pohybov planét, podstatný význam hviezd zvieratníka, súvislosti medzi zvieratníkom, Zemou a človekom, teda *štruktúru celého kozmu*. Tu vo sfére *Saturna* opúšťa duševnú sedemčlennosť a dotýka sa dvanásťčlennosti ducha. Zo sféry čistej časovosti - a tým pominuteľnosti - vystúpil do ríše trvania, v ktorej má pôvod jeho večné JA.

Takýto pohľad na systém stredovekého vzdelávania, jeho ideály a ciele, nám značne približuje zásadné prvky svetonázoru našich predkov a zároveň odhaľuje, aký *zlom* nastal vo vývoji ľudskeho vedomia. Ved' kým novodobý človek sa usiloval, čím dôkladnejšie "očistiť" vedu od akýchkoľvek subjektívnych momentov, od citov, náboženských prvkov apod., *stredoveký človek spájal vedecké poznanie s duševným zážitkom*, ľudský intelekt a cit kráčali spolu, harmónicky.

Prosíme čitateľov, ktorí vedia kresliť a radi by niečo nakreslili do *Sophie*, aby sa nám ohlásili, resp. kópie nejakých kresieb poslali.